

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Μανώλης Χρυσάκης, Ειδικός Λειτουργικός Επιστήμονας στο ΕΚΚΕ

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να δοθεί μια συνοπτική εικόνα για την αμφίδρομη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη φτώχεια και την εκπαίδευση, με στόχο να κατανοηθεί καλύτερα τόσο η φτωχογόνος δράση του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, όσο και η φτωχογενής υφή των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στη χώρα μας.

Ειδικότερα, στο πρώτο μέρος γίνεται μια γενική αναφορά στο θέμα και θεμελιώνεται η άποψη ότι η σχέση της φτώχειας με την εκπαίδευση είναι αρκετά πολύπλοκη και εντάσσεται σ' ένα σύνολο σωρευτικών αιτιακών διεργασιών που προκαλούν τόσο τη γένεση όσο και τη συντήρηση του φαινομένου της φτώχειας.

Ακολούθως, στο δεύτερο μέρος καταβάλλεται μια προσπάθεια ανίχνευσης του ρόλου της εκπαίδευσης στην καταπολέμηση της φτώχειας και επιχειρείται να δοθεί μια πρώτη απάντηση στο ερώτημα, αν η μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μπορεί από μόνη της να οδηγήσει σε μείωση και των εισοδηματικών ανισοτήτων που βρίσκονται στη βάση του προβλήματος της φτώχειας.

Τέλος παρατίθενται, υπό μορφή επιλόγου, κάποιες προτάσεις πολιτικής, θεωρώντας ότι τη στιγμή που η φτώχεια δεν είναι αποκλειστικά απόρροια της ανεπάρκειας κοινωνικών πόρων, πρέπει να ασκείται κατάλληλη κοινωνική πολιτική για τη ρήξη του κύκλου της σωρευτικής αιτιότητας.

1. Γενικά περί Φτώχειας και Εκπαίδευσης

Η φτώχεια είναι ένα πολυσύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο έχει τόσο οικονομικές όσο και μη οικονομικές διαστάσεις. Αυτό είναι προφανές γιατί οι ανθρώπινες ανάγκες δεν περιορίζονται στην κατανάλωση υλικών και μόνο αγαθών και επομένως η εισοδηματική κατάσταση των φτωχών και το καταναλωτικό τους πρότυπο δεν επαρκούν για μια αξιόπιστη περιγραφή του φαινομένου. Η διαπίστωση αυτή, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '60, οδήγησε στη διεύρυνση της έννοιας της φτώχειας, έτσι ώστε να προσδιορίζεται από τη μη ικανοποίηση ολόενα και περισσότερων ανθρώπινων αναγκών, οι οποίες σημειωτέον δεν μπορούν να καλυφθούν πάντα με τη διάθεση απλά κάποιων χρηματικών πόρων.

Έτσι, στη συζήτηση που ακολούθησε για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της φτώχειας, πέραν της αποδοχής του σχετικού χαρακτήρα του όρου, εισήχθησαν και νέα στοιχεία που αφορούν τη χρήση των υπηρεσιών του κράτους πρόνοιας, οι οποίες και περιστέλλουν, ως ένα βαθμό, την άμεση εξάρτηση από το εισόδημα για την ικανοποίηση πολλών βασικών αναγκών, ιδιαίτερα στους τομείς της υγείας, της παιδείας και των κοινωνικών ασφαλίσεων. Η κατανομή και η αποδοτική ή όχι χρήση των υπηρεσιών αυτών προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό την ποιότητα της ζωής των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων και επεκτείνει τις έννοιες της κοινωνικής αποστέρησης και της φτώχειας και προς αυτή την κατεύθυνση.

Από την άλλη μεριά, η αναζήτηση των αιτιακών παραγόντων της φτώχειας πέρα από την οικονομική συγκυρία και η εισαγωγή της πολυδιάστατης προσέγγισης στη διερεύνηση του φαινομένου, μπορεί να οδηγήσει όχι μόνο σε καλύτερη περιγραφή αλλά και σε καλύτερη ερμηνεία του. Αυτό μπορεί να γίνει με βάση την υπόθεση ότι "η φτώχεια αποτελεί συνθετική έκφραση ευρύτερων αιτιακών διεργασιών και παραγόντων που δρουν σωρευτικά προκαλώντας τη γένεση αλλά και τη συντήρηση του πολύπλοκου αυτού φαινομένου"¹. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση η φτώχεια δεν προσδιορίζεται μόνο από την έλλειψη εισοδήματος, αλλά συνδέεται στενά και με το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, τις ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, την ακατάλληλη ή ανεπαρκή κατοικία, την εργασιακή ανασφάλεια, την κοινωνική απομόνωση, την πολιτική αποξένωση και μια σειρά άλλους κοινωνικούς, οικονομικούς, γεωγραφικούς, δημογραφικούς και λοιπούς παράγοντες. Οι κοινωνικές ανισότητες σε καθένα από τους παραπάνω τομείς και ιδιαίτερα η σώρευση των ανισοτήτων αυτών συντελεί στην εμφάνιση και συντήρηση της φτώχειας².

Κάτω από αυτό το πρίσμα η σχέση της εκπαίδευσης με τη φτώχεια εμφανίζεται αρκετά πολύπλοκη και εντάσσεται σε ένα σύνολο ευρύτερων αιτιακών διεργασιών μέσα στα πλαίσια ενός κύκλου σωρευτικής αιτιότητας ο οποίος τείνει να προσλάβει τη μορφή σπείρας, που κινείται προς τα κάτω³.

Μελέτες, που έγιναν σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και στη χώρα μας, έδειξαν ότι μεταξύ φτώχειας και εκπαίδευσης υπάρχει μια αμφίδρομη αιτιακή σχέση και επομένως το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο μπορεί να θεωρηθεί αφ' ενός ως ένας εν δυνάμει φτωχογόνος παράγοντας και αφ' ετέρου ως αποτέλεσμα της ίδιας της κατάστασης φτώχειας στην οποία ευρίσκεται ένα άτομο ή ένα νοικοκυριό⁴.

Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μελών των φτωχών νοικοκυριών χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο με αποτέλεσμα να έχουν λίγες ευκαιρίες για προσοδοφόρα απασχόληση, τη στιγμή μάλιστα που οι τεχνολογικές εξελίξεις ανεβάζουν συνεχώς τις ποιοτικές απαιτήσεις των θέσεων εργασίας. Οι θέσεις εργασίας, που συνήθως καταλαμβάνουν τα άτομα με ιδιαίτερα χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (αναλόγητοι, μη απόφοιτοι δημοτικού, ή μόνο με απολυτήριο δημοτικού), είναι εκείνες που εμφανίζουν τη μικρότερη ζήτηση στην αγορά εργασίας δεν αμειβονται ικανοποιητικά και επιπλέον χαρακτηρίζονται από περιοδικότητα, εργασιακή ανασφάλεια, συχνές απολύσεις και ανθυγιεινό εργασιακό περιβάλλον⁵.

Από την άλλη μεριά, η δυσμενής οικονομική κατάσταση των φτωχών, σε συνδυασμό με τις επιβαρυνμένες συνθήκες εργασίας τους, δημιουργεί συχνά προβλήματα υγείας⁶, τα οποία καθιστούν ιδιαίτερα επίπονη και καμιά φορά αδύνατη την περαιτέρω άσκηση των βαριών συνήθως χειρωνακικών τους επαγγελματιών.

Εξάλλου, το ιδιαίτερα χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων αυτών καθιστά αδύνατη την όποια προσπάθεια, είτε των ίδιων είτε των αρμόδιων κρατικών φορέων για τοποθέτησή τους σε άλλες λιγότερο επιβαρυνμένες θέσεις εργασίας, τη στιγμή μάλιστα που οι εργοδότες ενδιαφέρονται πρώτιστα για υψηλής ποιότητας εργατικό δυναμικό⁷.

1. Sarpellon, 1984, σ. 48

2. ο.π. σ. 38

3. ο.π. σ. 48

4. Sarpellon, 1980, σ. 142

5. Jan Vranken, 1984, σ. 298

6. Urban Janlert, 1985, σ. 7

7. Καραντινός, 1986, σ. 57

Από την παράθεση του παραπάνω παραδείγματος σωρευτικής αιτιότητας γίνεται σαφές ότι το ιδιαίτερα χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο συνδέεται άμεσα, τόσο με τη γένεση όσο και με τη συντήρηση ενός φαύλου κύκλου κοινωνικής ανισότητας και αποστέρησης, δρώντας έτσι ως ένας κλασικός φτωχογόνος παράγοντας.

Παράλληλα, όμως, διαπιστώνεται ότι και η ίδια η φτώχεια επιδρά με τη σειρά της στη διαμόρφωση του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου των παιδιών των φτωχών νοικοκυριών, παρά την επέκταση και μαζικοποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος που αποδεικνύεται έτσι ως αναγκαία μεν αλλά όχι και ικανή συνθήκη για την αποτροπή μιας τέτοιας εξέλιξης. Ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι τα φτωχά παιδιά αναγκάζονται να εγκαταλείψουν πρόωρα το σχολείο για να εργασθούν, ή για να βοηθήσουν στις οικογενειακές ασχολίες, χωρίς να καταφέρουν να ολοκληρώσουν τη στοιχειώδη εκπαίδευση σ' ένα ποσοστό που είναι κατά πολύ μεγαλύτερο του μέσου όρου. Η δια νόμου θεσμοθέτηση και γενίκευση της εξάχρονης τουλάχιστον δωρεάν και υποχρεωτικής εκπαίδευσης δεν αποδείχθηκε ικανή να εξαλείψει το αρνητικό αυτό φαινόμενο, που παρατηρείται κατ' εξοχήν μεταξύ των παιδιών των φτωχών και των μη προνομιούχων κοινωνικών ομάδων. Επομένως, είναι προφανές ότι το ιδιαίτερα χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, που όπως προαναφέραμε είναι ένας από τους κλασικούς φτωχογόνους παράγοντες, έχει ταυτόχρονα φτωχογενή υφή και χαρακτήρα. Είναι δηλαδή, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα της ίδιας της κατάστασης της φτώχειας, στην οποία έχει περιέλθει ένα άτομο ή ένα νοικοκυριό⁸.

Από την άλλη μεριά, έχει διαπιστωθεί ότι η ανάπτυξη και η επέκταση της εκπαίδευσης ή ακόμη και η ισοκατανομή των εκπαιδευτικών αγαθών, δεν μπορούν να οδηγήσουν από μόνες τους σε ισοκατανομή και του εισοδήματος χωρίς ειδικά γι' αυτό το σκοπό εξισωτικά μέτρα και πολιτικές, που να λαμβάνουν υπόψη τους όλους τους παράγοντες, οι οποίοι προσδιορίζουν το φαινόμενο της φτώχειας και ιδιαίτερα την αλληλόδραση και το είδος των σχέσεων ανάμεσα στους παράγοντες αυτούς⁹.

2. Ο Ρόλος της Εκπαίδευσης στη Μείωση των Κοινωνικο-οικονομικών Ανισοτήτων και την Καταπολέμηση της Φτώχειας.

Η διαπίστωση της φτωχογόνου δράσης του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου και η παράλληλη ανάδειξη του φτωχογενή χαρακτήρα των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, που επιβεβαιώθηκαν εμπειρικά και για τη χώρα μας¹⁰, παρέχουν γενικές μόνον ενδείξεις για την αλληλόδραση και τη σωρευτική αιτιότητα της εκπαίδευσης στη γένεση, στη διαχρονική επιμονή και την αναπαραγωγή του φαινομένου της φτώχειας.

Ιδιαίτερα δύσκολο καθίσταται το έργο του ερευνητή της φτώχειας στην περίπτωση που το ζητούμενο είναι η ανίχνευση και απόδοση αιτιακού χαρακτήρα στη σχέση που υφίσταται ανάμεσα στις οικονομικές και τις εκπαιδευτικές ανισότητες, έτσι ώστε να διερευνηθεί ο ρόλος που θα μπορούσε να παίξει η εκπαίδευση στο πλαίσιο οποιασδήποτε κοινωνικής πολιτικής με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας και την απάλυνση των αρνητικών της επιπτώσεων. Είναι προφανές ότι ένα τέτοιο εγχείρημα γίνεται ακόμη πιο δύσκολο αν ληφθεί υπόψη η διαπιστωμένη δυσαρμονία ανάμεσα στην εκπαίδευση και την

8. Χρυσάκης, 1990

9. Сапог, 1979, σελ.35

10. Βλ. Καράγιωργας και Συν., 1990, κεφ. 7, 8, 9.

απασχόληση καθώς επίσης και η αναντιστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση του εκπαιδευτικού "προϊόντος"¹¹.

Έτσι το ερώτημα αν η μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων θα οδηγούσε και σε μείωση των οικονομικών ανισοτήτων δεν μπορεί να απαντηθεί αξιωματικά. Ούτε βεβαίως μπορεί να θεωρηθεί ως αξιόπιστη η απάντηση που δίνεται στο ερώτημα αυτό, με τη βοήθεια οικονομικών προτύπων, τα οποία βασίζονται στη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, προϋποθέτουν την ύπαρξη άμεσης σχέσης ανάμεσα στην εκπαίδευση των ατόμων και το εισοδήμα τους και κατ' επέκταση ανάμεσα στις εκπαιδευτικές και τις εισοδηματικές ανισότητες στη χώρα μας.

Έχει υπολογισθεί, για παράδειγμα, ότι η προώθηση εκπαιδευτικής πολιτικής γενίκευσης της εννιάχρονης βασικής εκπαίδευσης θα μείωνε κατά 24,2% την ανισοκατανομή του εισοδήματος, ενώ μικρότερη θετική επίδραση στην ισοκατανομή θα είχαν η γενίκευση της εξάχρονης (+7%) ή της τριχρονης παιδείας (+1,6%) για όσους δεν έχουν καταφέρει να φτάσουν στις βαθμίδες αυτές¹². Είναι προφανές ότι τέτοιου είδους προσεγγίσεις δεν παρουσιάζουν παρά θεωρητικό μόνον ενδιαφέρον.

Αντίθετα, αποδεικνύεται στην πράξη ότι η διαχρονική μείωση της ανισοκατανομής των χρησιμοποιημένων εκπαιδευτικών ευκαιριών οφείλεται σε διαρθρωτικούς παράγοντες που συνδέονται με τη γενικότερη βελτίωση της εκπαιδευτικής κατάστασης του πληθυσμού και σε καμιά περίπτωση δε συνεπάγεται μείωση και των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων¹³. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από τη διαπίστωση ότι παρά την αύξηση της ζήτησης για εκπαίδευση και παρά τη μαζικοποίηση της παιδείας που είχαν σαν αποτέλεσμα κάποια μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, οι οικονομικές ανισότητες συνεχίζουν να αυξάνονται μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70, ενώ η ελαφρά μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, που παρατηρείται μετά το 1975 έως τα μέσα της δεκαετίας του '80, μπορούν να αποδοθούν σε αναδιανεμητικές πολιτικές των μεταδικτατορικών κυβερνήσεων¹⁴.

Αλλωστε, όπως προέκυψε και από την έρευνα του ΕΚΚΕ, για τη διαχρονική εξέλιξη της εκπαιδευτικής κατάστασης των φτωχών, κατά την περίοδο 1974-1982, η μικρή βελτίωση που παρατηρείται στο εκπαιδευτικό προφίλ των φτωχών δείχνει απλώς ότι κάτω από το όριο φτώχειας πέφτουν όλο και περισσότερο και νοικοκυριά με αρχηγούς βελτιωμένους, σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, εκπαιδευτικού επιπέδου¹⁵.

Επομένως, η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος δεν μπορεί από μόνη της να οδηγήσει σε μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων που βρίσκονται στη βάση του προβλήματος της φτώχειας. Αντίθετα μάλιστα, οι ανισότητες αυτές συνεχίζουν να υφίστανται και να αποτελούν προσδιοριστικό παράγοντα στην εμφάνιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και ιδιαίτερα στην αναπαραγωγή του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, συντηρώντας έτσι τον κύκλο σωρευτικής αιτιότητας της κοινωνικής αποστέρησης και της φτώχειας.

Από την άλλη μεριά, υπάρχουν ενδείξεις ότι η εκπαίδευση έχει έμμεση και όχι άμεση σχέση με το εισόδημα ενός ατόμου. Η σχέση αυτή διαχτετεύεται μέσα από το επάγγελμα που ασκεί το άτομο, ενώ παράλληλα επηρεάζεται από μια σειρά άλλα χαρακτηριστικά του ατόμου (όπως, π.χ. φύλο, ηλικία, προύπηρεσία κ.ά.) καθώς επίσης και από τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας¹⁶.

11. Κασσιμάτη, 1988, σ.116-117

12. Ψαροπούλος, Καζαμιάς, 1985 σ. 207-210

13. Καράγιωργας & Σιν, ο.π.

14. πρβλ. Καράγιωργας, Πάκος, 1986 σσ. 271-295

15. Καράγιωργας & Σιν, 1990, κεφ. 8

16. Καράγιωργας, Κασσιμάτη, Παναζίδης, 1988, σ. 172

Υπό αυτή την έννοια ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση των τάσεων διαγενεακής εκπαιδευτικής και επαγγελματικής κινητικότητας των φτωχών, όπως αυτές προκύπτουν από τη σύγκριση του επαγγέλματος και του εκπαιδευτικού επιπέδου των εργαζομένων παιδιών των φτωχών νοικοκυριών (ηλικίας 15 ετών και άνω) με το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού προέλευσής τους.¹⁷

Χαρακτηριστικό είναι το εύρημα ότι τα παιδιά των φτωχών εμφανίζουν περιορισμένη κινητικότητα κι αυτή είναι περισσότερο διαρθρωτικής απ' ό,τι γνήσιας υψής, τόσο όσον αφορά τις εκπαιδευτικές όσο και τις επαγγελματικές τους διαγενεακές μετακινήσεις, ενώ στην περίπτωση των μη φτωχών παιδιών διαπιστώθηκε ακριβώς το αντίθετο.

Με άλλα λόγια, η μικρή ανοδική εκπαιδευτική κινητικότητα και η ακόμη μικρότερη ανοδική επαγγελματική κινητικότητα που εμφανίζουν τα φτωχά παιδιά σε σχέση με την προηγούμενή τους γενιά οφείλεται κατά κύριο λόγο στις διαρθρωτικές αλλαγές που έχουν επέλθει στην εκπαίδευση και στην απασχόληση. Πιο συγκεκριμένα, οι μετακινήσεις αυτές των φτωχών αφορούν στην περίπτωση της εκπαίδευσης ολοκλήρωση σε μεγαλύτερο βαθμό της στοιχειώδους εκπαίδευσης, ενώ στην περίπτωση της απασχόλησης υποδηλώνουν κινητικότητα από αγροτικά σε μη αγροτικά, κυρίως εργατοτεχνικής φύσης, επαγγέλματα.

Ευρέθηκε επίσης ότι η κοινωνία μας δεν είναι και τόσο αξιοκρατική για τα παιδιά των φτωχών, τη στιγμή που ακόμη και όταν φθάνουν στο ίδιο επίπεδο εκπαίδευσης με τα παιδιά των μη φτωχών, δεν έχουν τις ίδιες με αυτά ευκαιρίες για επαγγελματική αποκατάσταση και κοινωνική ανέλιξη.

Εκτός λοιπόν από την άνιση κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών ανάμεσα στους φτωχούς και τους μη φτωχούς καθώς και τη διαχρονική επιμονή των σχετικών εκπαιδευτικών ανισοτήτων, οι φτωχοί έχουν να αντιμετωπίσουν και το πρόβλημα των μη αξιοκρατικών εξωεκπαιδευτικών μηχανισμών του κοινωνικού συστήματος, σε μεγαλύτερο, όπως διαπιστώθηκε, βαθμό από τους μη φτωχούς.

Αυτό έχει ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες για τα παιδιά των φτωχών, που αφ' ενός έχουν περιορισμένες δυνατότητες να πραγματοποιήσουν τις προσωπικές τους επιθυμίες και να αξιοποιήσουν τις ικανότητές τους σε καθαρά εκπαιδευτικό κατ' αρχήν επίπεδο και αφ' ετέρου η εκπαιδευτική τους υποδομή δεν οδηγεί σε ανάλογη επαγγελματική αποκατάσταση και ανέλιξη, με αποτέλεσμα η εκπαίδευση να αποδεικνύεται ανίσχυρη να σπάσει τον κύκλο σφραγισμένης αιτιότητας της φτώχειας και να εμποδίσει την αναπαραγωγή της κοινωνικής αποστέρησης από γενιά σε γενιά.

Επίλογος

Η διαπίστωση ότι η μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων δεν αρκεί για τη μείωση των οικονομικών ανισοτήτων δεν πρέπει να οδηγεί στην αυταπάτη ότι είναι δυνατό να χαραχθεί και να εφαρμοσθεί οποιαδήποτε πολιτική κοινωνικής ισότητας που θα αδιαφορούσε για το σχολείο¹⁸.

Από την άλλη μεριά και ο αγώνας για την αλλαγή στο σχολείο και τη μείωση των άνισων ευκαιριών πρόσβασης και επιτυχίας σ' αυτό δεν μπορεί να είναι ξεκομμένος από την πάλη για

17 βλ. Καράγιωργας & Σιν., 1990, κεφ 9

18. Φραγκουδάκη 1985, σ.56

αλλαγή των άνισων κοινωνικών σχέσεων¹⁹ και ιδιαίτερα για την άμβλυση των οικονομικών ανισοτήτων ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικοεπαγγελματικές ομάδες. Τη στιγμή μάλιστα, που εξωεκπαιδευτικοί κοινωνικοί μηχανισμοί και διεργασίες δρουν αυξάνοντας τα μειονεκτήματα των ήδη μειονεκτούντων²⁰.

Όπως προέκυψε και από την ανάλυση που προηγήθηκε, η βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου ενός ατόμου δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι συνοδεύεται από ανάλογη αύξηση του εισοδηματικού του επιπέδου, ενώ είναι σίγουρο ότι το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο συνδέεται άμεσα με τη φτώχεια, αυξάνοντας τον κίνδυνο εμφάνισής της, δρώντας έτσι σαν ένας κλασικός φτωχογόνος παράγοντας. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο έχει με τη σειρά του φτωχογενή χαρακτήρα ενώ εμφανίζονται και τάσεις αναπαραγωγής του από γενιά σε γενιά.

Επομένως, επιβάλλεται η λήψη άμεσων μέτρων για την εξάλειψη του φαινομένου της πρόωρης εγκατάλειψης της βασικής εκπαίδευσης, φαινόμενο που παρατηρείται κυρίως μεταξύ των παιδιών των φτωχών οικογενειών με στόχο τη ρήξη του κύκλου σωρευτικής αιτιότητας της φτώχειας σ' ένα εκπαιδευτικό κατ' αρχήν επίπεδο.

Όσον αφορά τώρα τους φτωχούς μη σχολικής ηλικίας, είναι προφανές ότι οποιαδήποτε πολιτική καταπολέμησης ή απάλυνσης της φτώχειας που θα συνδεόταν με την εκπαίδευση ανάγει το πρόβλημα της φτώχειας στην ευθύνη των ίδιων των φτωχών ή έστω στο επίπεδο της προσφοράς της εργασίας. Οι θεωρήσεις του είδους αυτού προσιδιάζουν με ανάλογες θεωρήσεις του προβλήματος της ανεργίας που θέλουν την ανεργία υπόθεση των ανέργων, αναγνωρίζοντας μόνο το διαρθρωτικό χαρακτήρα του φαινομένου, που αναφέρεται στην δυσαρμονία, η οποία διαπιστώνεται ανάμεσα στα ατομικά χαρακτηριστικά των ανέργων και σε εκείνα που απαιτούν οι διαθέσιμες στην αγορά θέσεις εργασίας. Οι παραλληλισμός αυτός δεν είναι θεαίως τυχαίος. Τον τελευταίο καιρό παρατηρείται όλο και μεγαλύτερη σύνδεση του φαινομένου της φτώχειας με εκείνο της ανεργίας, τόσο σε επίπεδο εμπειρικών ευρημάτων, όσο και σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής²¹.

Υπό αυτή την έννοια, τα ειδικά προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, που χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και τα οποία θέτουν ως στόχο την προώθηση της απασχόλησης και την καταπολέμηση της ανεργίας, αποκτούν ενδιαφέρον και για την αντιμετώπιση της φτώχειας, έχοντας όμως υπόψη ότι αυτά μπορούν να θεωρηθούν ως αποτελεσματικά, ιδιαίτερα για μια ορισμένη ομάδα των ανέργων και συγκεκριμένα τους νέους με χαμηλή γενική μόρφωση που είναι ανειδίκευτοι. Αυτό ισχύει στο βαθμό θεαίως που τα εν λόγω προγράμματα επιτυγχάνουν να τοποθετήσουν τους νέους ή ανέργους φτωχούς στην αγορά εργασίας. Επομένως, για να μπορέσουν τα ειδικά προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης να αποθούν αποτελεσματικά και για την καταπολέμηση της φτώχειας πρέπει να συνδεθούν αμεσότερα με το πρόβλημα αυτό.

Κατά συνέπεια, πρέπει η αξιοκρατική επιλογή των συμμετοχόντων σε αυτά να ενισχυθεί με τη θέσπιση εισοδηματικών κριτηρίων έτσι ώστε να κάνουν κατά προτεραιότητα χρήση όσοι έχουν και τη μεγαλύτερη ανάγκη. Επιπλέον, τα προγράμματα κατάρτισης πρέπει να συνοδεύονται από συγκεκριμένες ενέργειες και ενεργά παρεμβατικά μέτρα στο επίπεδο της αγοράς εργασίας, τα οποία να λειτουργούν επιλεκτικά υπέρ των φτωχότερων ατόμων. Τέτοιου είδους μέτρα θα μπορούσαν να ήταν ανάλογα εκείνων του τύπου των Επιλεκτικών

19. Νούτσος, 1986, σ. 72

20. Fitzeraki, 1976, σ. 10

21. Καραντινός, 1987, σσ. 43-53

Οριακών Επιδοτήσεων Απασχόλησης²². Πιστεύουμε ότι η υιοθέτηση επισημών ορίων σχετικής φτώχειας θα συνεισέφερε θετικά και προς αυτή την κατεύθυνση, δίνοντας ασφαλέστερα κριτήρια για τον εντοπισμό αυτών που χρήζουν ανάγκης άμεσης βοήθειας και επομένως και εκείνων που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη επιμόρφωσης για να θελπώσουν τη θέση τους στην αγορά εργασίας και κατ'επέκταση την εισοδηματική τους κατάσταση, κατευθύνοντας δε τελικά με μεγαλύτερη ευστοχία και τα όποια επιλεκτικά προγράμματα επιδότησης της απασχόλησης προς την κατεύθυνση αυτών που τα έχουν και τη μεγαλύτερη ανάγκη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Ελληνόγλωσση

- Καράγιωργας Σ., Πάκος Θ., (1986), "Κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες", στο "Η Ελλάδα σε εξέλιξη", εκδ. Εξάντας, Αθήνα.
- Καράγιωργας Σ., Κασιμάτη Κ., Πανταζίδης Ν. (1988), "Έρευνα για τη σύνθεση και την κατανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα", ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Καράγιωργας Σ., Γεωργακόπουλος Θ., Καραντινός Δ., Λοϊζίδης Γ., Μπούζας Ν., Υφαντόπουλος Γ., Χρυσάκης Μ., (1990), "Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα", ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Καραντινός Δ., (1986), "Αγορά εργασίας και πλήρωση κενών θέσεων από τα γραφεία εργασίας του ΟΑΕΔ", ΟΑΕΔ, Αθήνα.
- Καραντινός Δ., (1988), "Ανοιχτή ανεργία και αστικές αγορές εργασίας", Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ.70, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Καραντινός Δ., (1989), "Δημιουργώντας απασχόληση: το πρόγραμμα νέων θέσεων του ΟΑΕΔ", ΟΑΕΔ, Αθήνα.
- Κασιμάτη Κ., (1988), "Το Ελληνικό σχολείο και ο χώρος της εργασίας", Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ.70, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Νούτσος Χ., (1986), "Ίδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική", Θεμέλιο, Αθήνα.
- Φραγκουδάκη Α., (1985), "Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης", Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Χρυσάκης Μ., (1990), "Φτώχεια και εκπαίδευση: η φτωχογόνος δράση και ο φτωχογόνος χαρακτήρας του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου". Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας Εταιρεία Πτυχιούχων Πανεπιστημιακών Σχολών Κοινωνικής Εργασίας, Αθήνα.
- Ψαχαρόπουλος Γ., Καζαμίας Α., (1985), "Παιδεία και ανάπτυξη στην Ελλάδα: κοινωνική και οικονομική μελέτη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης", ΕΚΚΕ, Αθήνα.

B. Ξενόγλωσση

- Carnoy (1979), "Can educational policy equalise income distribution in Latin America"? I.L.O.
- Fitzerald (1976) "Poverty and education in Australia", Government Publishing Service, Canberra."
- Karantinos D.,(1987) *Poverty and Anti-Poverty in Greece*, C.A.S.P., University of Bath, Claverton Down.

22. Καραντινός, 1989, σ. 21

- Sarpellon G. (1980), *"La nature, les causes et la dimension de la pauvreté en Italie et les politiques entreprises pour la combattre"*, Venice.
- Sarpellon G.ed.(1984), *"Understanding Poverty"*, Franco Angeli, Roma.
- Urban Janlert,(1985), *Unemployment and Health*, in *"Health policy implications of Unemployment"*, W.H.O.
- Vranken J.(1984), *Non income dimensions of poverty. An analysis of the nine national reports on Poverty*, in *"Understanding Poverty"* Ed. G. Sarpellon, Roma.